

Gozd in voda – preplet dveh naravnih virov

Vabljen predavatelj ob priložnosti Evropske umetnosti vrtov, 4.6.-6.6.2021, Fehérvársurgó, Madžarska

UVODNI NAGOVOR

Spoštovani predstavniki visokega zbora, spoštovana organizatorica razstave gospa Angelica Karolyi, spoštovane gospe in gospodje, ljubiteljice in ljubitelji oblikovane narave. V čast mi je, da lahko na povabilo gospe organizatorice kot predstavnik Zavoda za gozdove Slovenije povem nekaj misli o razmerju med gozdom in vodo in to na primeru upravljanja s slovenskimi gozdovi. V nadaljevanju se bom, kot je le mogoče izogibal suhoparnih statističnim podatkom in poskušal predstaviti predvsem vsebinske poudarke.

NEKAJ BESED O SLOVENSKEM GOZDU IN GOZDARSTVU

Prvi vtis obiskovalcev Slovenije je običajno vznemirjenost ob pogledu na gozdnato podobo dežele. Več kot polovico površine Slovenije prekriva namreč zelena odeja – gozdovi. Pozorneje oko morda opazi tudi to, da ni videti obširnih golosekov v slovenskih gozdovih. Slovenija je namreč kot druga država v Evropi (prva je bila Švica) po drugi svetovni vojni prepovedala golosečni sistem pri gospodarjenju z gozdovi in se zavezala trajnostnemu, sonaravnemu in večnamenskemu gospodarjenju z gozdovi. Spoznanje, da vrednost gozda kot ekosistema ni enako seštevku vrednosti lesa, ki ga je iz gozda mogoče pridobiti, je že dolgo vgrajeno v gospodarjenje s slovenskimi gozdovi. Prav nasprotno, v času akutne podnebne krize in podnebnih sprememb, je postalo jasno, da so druge vloge gozda, med katere prištevamo tudi pitno vodo, pomembnejše od pridobivanja lesne surovine. Vrednosti ekoloških in socialnih vlog gozda so v današnjem času tudi že ekonomsko ovrednotene in kažejo na nekajkrat večjo vrednost od tiste, ki jo daje samo les. Še bolje to lahko izrazimo z mislijo: »cena za vrednote, ki jih ni mogoče ovrednotiti« (ang.: the price of unpriced values). Zavod za gozdove Slovenije poskuša pri načrtovanju gospodarjenja z gozdovi in pri usmerjanju ukrepov v gozdovih uravnoteženo skrbeti za posamezne vloge gozda, glede na poudarjenost njihovega pomena, kar je družbeno kompleksna naloga usklajevanja različnih interesov.

VSE JE POVEZANO Z VSEM

Ko razmišljamo o gozdu in o vodi ter o njunem medsebojnem razmerju, skorajda ni mogoče, da ne bi zaključili v smislu globoke filozofske misli južnoameriškega ljudstva Ajmara: »vse je povezano z vsem«. Dovolite mi, da spomnim na osnove procesa fotosinteze. Kot vemo, rastlina potrebuje vodo in ogljikov dioksid, da bi v zapletenem biološkem postopku s pomočjo sončne svetlobe proizvedla hrano zase. Stranski produkt tega procesa je kisik, ki nam, tudi prav v tem dotičnem trenutku omogoča dihanje in življenje.

Če torej rastlinski svet in gozd kot najkompleksnejši rastlinski ekosistem za svoj obstoj nujno potrebuje vodo, voda seveda ne potrebuje gozda. Je pa dejstvo, in tukaj se ne moremo ogniti številkam, da je za kvalitetno pitno vodo ravno delovanje gozda bistveno, saj gozd pomeni izvor kar 75% odstotkov pitne vode na planetu. In sladke vode na planetu je le 5% od vse razpoložljive vode.

Pitna voda. Osnovna dobrina, ki omogoča naše življenje na planetu Zemlja. Ponekod na planetu je nezadostna preskrba s pitno vodo usodnega pomena. Tudi v mnogih, t.i. najrazvitejših industrijskih državah, je pitje vode iz plastenke postala samoumevna stalnica. Napoveduje se, da bo bitka za pitno vodo v prihodnosti pomenila enega največjih planetarnih izzivov (seveda je prihod korona virusa v zadnjih dveh letih to dejstvo, kot vse ostalo, začasno zasenčil). V Sloveniji, in to ponosno poudarjamo, pijemo vodo iz pipe. Le ta je brez vonja in okusa, takšna kot naj bi pitna voda bila. Vodo v plastenki boste dobili postreženo le v restavracijah, kajti iz napeljave je ni dostojno prodajati. Pomena pitne vode se slovenska družba v temelju zaveda, zato smo pravico do pitne vode pred nekaj leti zapisali celo v Ustavo RS. Brez zadržka upamo trditi, da so za kvaliteto pitne vode v Sloveniji bistvenega pomena ravno njeni gozdovi. Ne samo njihova velika površina, temveč tudi njihova starostna struktura, naravna drevesna sestava, način naravne obnove, skratka celokupen način gospodarjenja z gozdovi. Gozdna tla s stalno pokrovnostjo vegetacije namreč delujejo kot naravni filter, preko katerega se padavinska voda čisti in bogati z mineralnimi snovmi. Če v

prvi vrsti navajamo vodo v razmerju do gozda kot dobrine, je v nadaljevanju pomembno izpostaviti še vsaj dva drugačna vidika.

Drugi vidik razmerja med gozdom je vsebinsko ravno nasproten, namreč **voda kot nevarnost**. Vremenske ujme, intenzivni močni nalivi, ob katerih v nekaj urah pade večmesečna količina padavin, so v zadnjem obdobju, ki ga poznamo kot čas klimatskih sprememb in podnebne krize, postale stalnica. Posledica silovitih neviht in koncentriranih padavin so erozijski procesi in uničujoče poplave. Tudi Slovenija se jim ni izognila in škodo na javnih infrastrukturi in premoženju prebivalcev smo nekajkrat beležili v stotine milijonih evrov. Velika gozdnatost in ustrezna struktura gozda pri teh pojavih odigra odločilno vlogo blažilca, saj v znatni meri zadržuje površinski odtok vode in omejuje uničujoče posledice. Zaradi ustreznega načina gospodarjenja z gozdovi so tudi erozijski procesi omejenega značaja. Ta vloga gozda je pasivna in praktično nevidna, a izjemno pomembna.

Voda kot nevarnost se pojavlja še v drugačnih agregatnih oblikah. Ena od njih je sneg in snežni plazovi. Proti uničujočim posledicam snežnih plazov se je mogoče boriti z mehansko zaščito ali pa, ceneje in mnogo bolj učinkovito, z ustrezno strukturo varovalnih gozdov na zgornji gozdni meji. V Sloveniji imamo opredeljene površine varovalnih gozdov in skrbno načrtujemo gospodarjenje z njimi. Zato tehničnih ukrepov za zaščito pred plazovi v slovenskih Alpah ne boste videli, obenem pa je škoda zaradi snežnih plazov omejena in redka. Vlogo branilca pred tovrstno vodno nevarnostjo zopet odigra gozd.

V Sloveniji, ki leži, kot pravimo, na sončni strani Alp, torej na prehodu med toplim Mediteranom in hladno celino, poznamo še eno razmerje med vodo in gozdom. Gre za pojav žleda. To je pojav, ko dežne kaplje padejo na podhlajeno podlago in na njej primrznejo. Krošnje dreves se v nekaj urah obdajo v leden oklep in njegova teža povzroča obsežne poškodbe gozdnih sestojev. Pri pojavu žleda je razmerje med vodo torej spet drugačno; gozd ne brani, temveč je objekt, ki je poškodovan. Katastrofičen žledolom smo v slovenskih gozdovih beležili v letu 2014. Žledolomu je pričakovano sledil neovladljiv napad podlubnikov v poškodovanih gozdovih in sanacija gozdov z njegovo obnovo

poteka praktično še danes. Tudi pri preprečevanju posledic zaradi pojava žleda v gozdovih je pomemben način gospodarjenja z njimi. Gozda sicer, v primerjavi z umetnostjo oblikovanja vrtov, ne oblikujemo po svoji podobi, temveč njegov razvoj deloma usmerjamo na čimbolj sonaraven način.

V odnosu med gozdom in vodo smo na kratko opisali pomen gozda za pitno vodo in razmerja, kjer voda pomeni nevarnost. Kot tretje in nenazadnje, površinska voda v gozdnem prostoru pomeni izjemen **estetski in pokrajinski element**. Ta pogled je seveda izrazito antropocentričen, torej gre izključno za človekovo ugodje doživljanja narave. Znano je, da obvodni prostori izrazito privlačijo obiskovalce. Naj gre za jezera ali tekoče vode, torej reke in potoke. Slovenija je prepoznavna po podobi blejskega jezera. Jezero, otok s cerkvijo, gore v ozadju. Priporočam ogled kakšen fotografije in opazili boste še nekaj. Namreč zeleni obroč gozdov, ki niso zdesetkani z obsežnimi sečnjami. Opazili boste odrasle, zdrave gozdove z naravno sestavo drevesnih vrst. Sonaraven gozd v kombinaciji z ohranjenimi vodnimi viri pomeni človeku pomemben naravni prostor, v katerega se zateka v svoji potrebi nazaj k naravi in v potrebi po odmiku od modernega tehnološkega in industrijskega okolja.

ZA ZAKLJUČEK

Kako umestiti razmišljanje o gozdu in vodi v kontekst umetnosti oblikovanja vrtov? Osnovna stična točka je zagotovo v tem, da tako vrt kot gozd za svoje življenje potrebujeta vodo. Iz vsega predhodno predstavljenega sledi, da je odnos med gozdom kot ekosistemom in vodo mnogo bolj kompleksen kot v primeru vrtov. In še drugi možni zaključek. Človek oblikuje rastlinsko okolje. Vrtove je mogoče oblikovati bolj intenzivno, nasprotno pa moramo biti pri poseganju v gozdove bolj previdni in pri tem upoštevati njihovo večnamenskost. Ob spretni roki sta tako vrt kot gozd predmet našega občudovanja. Le da pri vrtu običajno občudujemo umetnost človekovih posegov, gozd pa se nam zdi najlepši takrat, ko je videti, kot da se z njim sploh ne ukvarjamo.

Tomaž HROVAT